

ОСОБЛИВОСТІ СИСТЕМИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДЬНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА У КРАЇНАХ-ЧЛЕНАХ ЄС НА ПРИКЛАДІ НІМЕЧЧИНИ

Анотація. У статті здійснюється огляд найважливіших принципів та інструментів системи державної підтримки малих та середніх підприємств у Німеччині; виокремлюються основні механізми державного регулювання підприємницької діяльності у цій країні.

Ключові слова: державна підтримка, малі та середні підприємства, Німеччина, механізми державного регулювання.

Аннотация. В статье осуществлен обзор принципов и инструментов системы государственной поддержки малых и средних предприятий в Германии; определены основные механизмы государственного регулирования предпринимательской деятельности в этой стране.

Ключевые слова: государственная поддержка, малые и средние предприятия, Германия, механизмы государственного регулирования.

Summary. In the article carried out an overview of the principles and tools of the system of state support of small and medium enterprises in Germany; identified the main mechanisms of state regulation of business in this country.

Key words: state support, small and medium enterprises, Germany, mechanisms of state regulation of business.

Постановка проблеми. Не дивлячись на певний прогрес, якого досягла Україна за роки становлення ринкового господарства у розвитку малого та середнього бізнесу, залишаються проблемними питання створення економічної інфраструктури та підтримки розвитку підприємницької діяльності. Вивчення основних принципів політики по відношенню до малого та середнього підприємництва (далі МСП), якими керуються всі країни світу із ринковою економікою, у тому числі й Німеччина, можуть послугувати орієнтиром для упровадження такого досвіду в Україні та інтенсифікації процесу розвитку державної підтримки малого та середнього підприємництва.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. При аналізі основних концепцій з питань дослідження розвитку підприємництва та систем державної підтримки МСП у зарубіжних країнах ми звернулися до оригінальних робіт німецькою мовою. Серед сучасного наукового доробку з питань дослідження розвитку підприємництва у Німеччині та політики держави щодо підтримки підприємницької діяльності слід відзначити праці таких вчених цієї країни, як М.Брун, Ф. Вернер, П.Кохс, Б. Фризмут, К. Дараміс, К. Массер, А. Шталлмайер, Ю. Фрунд, Я.Цико.

Постановка завдання. Узагальнити міжнародний досвід щодо особливостей системи державної підтримки розвитку малого та середнього підприємництва у країнах-членах ЄС на прикладі Німеччини та ідентифікувати основні механізми державного регулювання підприємницької діяльності у Німеччині.

Виклад основного матеріалу. Основними вихідними тезами політики держави щодо підприємництва у Німеччині є наступні: держава втручається в економічний процес тією мірою, у котрій приватний сектор не може пристосуватися до умов діяльності, що змінюються; у Німеччині пріоритет надається самостійності підприємств, а не державній підтримці; надбавки та субсидії покривають, як правило, невелику частину потреб в інвестиційному фінансуванні [7, с. 172].

За даними німецького Інституту досліджень середнього класу на сьогодні у Німеччині нараховується більше як 3,6 млн. МСП та індивідуальних підприємців у ремісничому виробництві, промисловості та торгівлі, сфері послуг та представників вільних професій. Середні підприємства домінують за кількістю робочих місць. Із урахуванням малих підприємств у цьому секторі працює більше як 78% працівників. У галузі підвищення кваліфікації

працівників середні підприємства відіграють ще більш визначальну роль, особливо враховуючи вимоги, які пред'являються перед працівниками щодо забезпечення високої якості продукції, що випускається (рис.1).

Вони забезпечують навчання приблизно 80% всіх молодих фахівців країни, сплачують біля 45 % всіх податків та зборів, здійснюють 30 % німецького експорту.

Підприємства	99,7
Підвищення кваліфікації навчання	81,9
Зайняті	78,6
Валовий прибуток	48,8
Інвестиції	46,0
Оборот	41,2
Інновації	29,3

Рис. 1. Профіль МСП у Німеччині (частка МСП у відсотках) [7, с. 6].

Середні підприємства є домінуючою організаційною формою економіки Німеччини. Загальна кількість середніх та малих підприємств у Німеччині визначається у межах від 99,5 до 99,8 відсотків (2,65 млн. підприємств). При чому чотири п'ятих від загальної кількості підприємств належить до категорії малих із кількістю працюючих до 10 (1,7 млн. підприємств).

Приблизно 70% відсотків усіх найманих працівників зайняті на малих та середніх підприємствах. Огляд різних секторів економіки свідчить: 48,9 % всіх МСП діють у сфері послуг, 31,4 % – сфері виробництва, та близько 19,7 % – у торгівлі [1, с. 97].

У Німеччині МСП вважаються підприємства, кількість працівників яких є меншою за 500 співробітників і обіг не перевищує 50 млн. євро на рік. Тоді як ЄС обмежує кількість зайнятих на підприємствах до 250 чоловік. Проте ці відмінності є відносними, оскільки у ЄС під зайнятими розуміють тільки фактично виконуючих свої обов'язки на підприємстві працюючих, при чому отримуючих освіту та підвищення кваліфікації не враховують (натомість у Німеччині ця категорію зайнятих обов'язково беруть до уваги). Поряд з малими, середніми та великими підприємствами ЄС виокремлює ще одну категорію – мікропідприємства (з кількістю працюючих до 9 одиниць) (табл.1) [4, с. 11].

Таблиця 1

Класифікація підприємств		
Підприємство	Кількість працюючих	Оборот (млн. євро)
Німеччина		
Малі	до 9	до 1
Середні	10 до 499	1 до 50
Великі	500 та >	50 та >
Європейський Союз		
Мікро	до 9	до 2
Малі	10 до 49	2 до 10
Середні	50 до 249	10 до 50
Великі	та >	> ніж 50

До категорії середніх у Німеччині належать підприємства з кількістю працюючих від 10 до 499, у ЄС – від 50 до 249; великі підприємства (Німеччина – більше як 500 зайнятих, ЄС – більше як 250). Центральним якісним критерієм, що визначає особливості підприємництва у Німеччині є зосередження права власності та менеджменту в одних руках. Це означає, що більша частина основного капіталу й управління фірмою перебувають в одних руках. Частка сімейних підприємств у Німеччині становить майже 85

відсотків, останні визначають як власні підприємства [8, с.4]. Проте й на підприємствах такої організаційно-правової форми як товариства з обмеженою відповідальністю (нім. GmbH) керівництво фірмою та власність знаходяться в одних руках, або не виходять за коло родичів. Навіть серед акціонерних підприємств майже 30 відсотків підприємств належать до категорії сімейних.

До сильних сторін МСП належать: швидка реалізація ідей у ринкові продукти, міжнародна

орієнтація, високий рівень спеціалізації та здатність знаходити й заповнювати ринкові ніші.

За дослідженнями німецьких соціологів поряд із ринковими факторами на розвиток підприємництва у країні впливають також соціокультурні особливості, що пов'язані насамперед із менталітетом та цінностями суспільства. Таким чином прагнення до свободи та незалежності, а також готовність ризикувати стимулюють певні кроки до самостійної діяльності [13, с. 33].

Зусилля держави спрямовані на створення та збереження якомога більшої кількості активно діючих МСП. При чому антимонопольне законодавство перешкоджає окремим суб'єктам домінувати на ринку, це стосується й можливості для підприємств засвоювати ринки, які традиційно належали до монополії держави. Не без втручання ЄС у Німеччині стали більш відкритими для конкуренції такі галузі, як телекомунікація, пошта, громадський транспорт, постачання. Найяскравішим прикладом є ринок телекомунікацій [8, с. 10]. Серед країн Європейського Союзу Німеччина є країною, яка досягла найбільших успіхів у напрямку дерегулювання та приватизації, підтвердженням цього є адаптація національного законодавства Німеччини до стандартів і вимог Європейського Союзу та узгодження законодавства країни із відповідними Директивами Європейської комісії [12, с. 305]. Причому визначальною є вимога створення для державних та приватних підприємств однакових умов для діяльності та розвитку. Так, наприклад, комунальні підприємства були звільнені від податку на прибуток, так само й як колишній державний монополіст – федеральна пошта.

З метою підтримки МСП у 2007р. було прийнято закон, який надає їм більшу свободу дій, зменшує бюрократичні перепони та спрощує різні дозвільні процедури. Зменшення рівня бюрократії та податкових ставок для підприємств, спрощення процедури успадкування підприємств і сплати за це податку зі спадщини мають збільшити інвестиційні переваги та економічну привабливість Німеччини [9, с. 700].

Дерегуляція останнім часом є одним з головних напрямків реформування системи німецької бюрократії. Термін «бюрократія» не ототожнюється у даному випадку із «бюрократизмом», як таким, феномен якого сприймається на загал негативно. Бюрократія не є також організацією, не дивлячись на те, що цей термін часто у розмовній мові використовується як синонім поняття «публічне управління». «Бюрократія є засобом організації управління у правовій державі» [11, с. 99].

Основою визначення бюрократії є класична концепція «раціональної бюрократії» німецького ученого – юриста, економіста, соціолога, історика Макса Вебера та його аналіз різноманітних типів організації в залежності від характеру влади [13, с. 97].

За останніми дослідженнями проходження процесу дерегуляції у Федеральній землі Баден-Вюртемберг за період з 1999 по 2005 рр. кількість прийняття нових законів та регуляторних актів зменшилась більше як на 36 відсотків [10, с. 100]. Ідентичні результати мають й інші федеральні землі.

Однак соціологічні опитування з питань бюрократичного навантаження висвітлюють досить критичне ставлення та незадоволеність респондентів (підприємців) процесом його зменшення. Серед найбільш складних питань підприємці називають: податки, соціальне страхування, трудове законодавство та заходи з охорони праці, а також видатки на статистику та охорону навколишнього середовища. У порівнянні із українськими реаліями не має таких проблем, як дозвільна система. Проте йдеться про навантаження на підприємства, через так звані «бюрократичні виплати»; підприємства відповідно до соціального законодавства повинні щорічно сплачувати до 5 млн. євро на провадження бухгалтерії, статистичні обчислювання та забезпечення виконання вимог трудового законодавства. За даними інституту досліджень стану середнього класу м. Бону загальна сума всіх витрат підприємств на так звані «бюрократичні виплати» становить близько 46 млрд. євро щорічно [7, с. 8].

Підприємства мають орієнтуватись не тільки на національне законодавство, а також на вимоги Європейського Союзу. Німецькі науковці та політики вважають, що «Європейський Союз є забюрократизованим такою ж мірою, як і власне Німеччина» [7, с. 8]. Підтвердженням цього є наприклад Директива Європейського Союзу 2000р., відповідно до якої підприємства з кількістю працюючих більше як 100 чоловік, мають обов'язково мати у штаті лікаря. Якщо підприємство не дотримуватиметься цієї вимоги, воно буде змушене примусово сплатити службі охорони здоров'я та службі безпеки праці ремісничої спілки приблизно 10 000 тис. євро.

Для того, щоби отримати дозвіл на початок діяльності, підприємство має відповідати певним кваліфікаційним, фінансовим вимогам та підтвердити відповідність приміщення санітарним нормам, які закріплені будівельним законодавством. У деяких випадках перед потенційним підприємцем ставиться вимога перетнути певний віковий бар'єр – від 21 до 25 років (залежно від виду діяльності підприємства), а також підтвердити психологічну та фізичну відповідність [14, с. 25]. Підтвердження відповідної освітньої кваліфікації підприємцем є однією з найголовніших вимог, яка відрізняє дозвільну систему Німеччини від інших країн.

Загальновідомим у Німеччині прикладом з організаційної підтримки підприємств є м. Гейдельберг з ідеєю єдиного вікна («One-Stop-Agency»), де підприємець має тільки одну контактну особу, яка як менеджер (адміністратор) координує проходження всіх дозвільних процедур [14, с. 155]. Важливим є те, що така установа вирішує всі формальності. Інші установи, такі як, наприклад,

служба з охорони навколишнього середовища (нім. Umweltamt) та управління будівництва (нім. Bauamt) вирішують всі питання, які виникають під час реєстрації, без участі підприємця.

У директиві Європейської комісії щодо покращення та спрощення умов створення підприємств (1997) німецькі служби з реєстрації підприємницької діяльності були визнані як зразкові установи з координації формальностей, що стосуються створення нового підприємства та було рекомендовано розповсюдження цього досвіду у інших країнах Європейського Союзу.

У Німеччині пріоритет надається самостійності підприємств, а не державній підтримці. В інтересах економічного розвитку в цілому держава не стримує у середньостроковій та довгостроковій перспективі природні ринкові зміни. Це означає, що неефективні підприємства та галузі, що не в змозі адаптуватися до змін зовнішнього середовища, мають піти з ринку. Держава також не в праві захищати МСП від конкуренції в умовах ринкової економіки. Наголос робиться на використанні ринкових механізмів.

Державна підтримка малого та середнього підприємництва у цій країні включає більш як 500 програм федерального та регіонального значення, що сприяють інвестиційній активності. Сприяння виявляється у наданні економічної інформації щодо нових технологій, а також фінансуванні з державного бюджету економічних та технічних консультацій та заходів із навчання та підвищення кваліфікації співробітників та керівників МСП. Крім того, надається допомога у формуванні початкового капіталу підприємства, коли йдеться про переважно довгострокові вкладення, наприклад, у раціоналізацію, розширення, переобладнання виробництва.

Німецький банк DtA через свої програми підтримки та фінансування створення та діяльності підприємств надає більше як 80 відсотків всіх передбачених у країні на ці цілі коштів [246, с. 3]. Аналіз впливу такого механізму державної політики на життєздатність новостворених підприємств, проведений групою німецьких учених, засвідчує, що підприємства, які отримували фінансову підтримку, мають загалом більше шансів залишитися на ринку та успішно продовжити діяльність, аніж підприємства, які такої підтримки не одержувати [2, с. 3].

Допомога здійснюється також через банк розвитку KfW у межах програм «Підприємницький кредит» та «Підприємницький капітал», а також через програму «Стартові гроші». 40% інвестицій при утворенні підприємств може бути профінансовано без гарантій на перші два роки через пільгові кредити, які надаються на термін до 20 років і звільняються від повернення протягом перших 10 років [2, с. 27]. Велика частина відсутнього капіталу може бути отримана за рахунок спеціальних пільгових так званих «кредитів підприємцям-початківцям». Вони видаються під

5 % річних на термін до 20 років і покривають максимум 50 % вартості інвестиційного проекту.

Як до, так і після створення підприємства початківці потребують послуг експертів та консультантів. Ця потреба задовольняється у межах спеціальних державних консультаційних програм. До їхньої реалізації часто залучаються консультаційні бюро та приватні консалтингові фірми, які організують велику кількість освітніх заходів для керівників та фахівців МСП.

Підтримка підприємництва у Німеччині має регіональне спрямування. Метою регіональної структурної політики у Німеччині є усунення диспропорцій між сильними та слабкими в економічному плані регіонами. Інвестиції у підприємства та підприємницьку інфраструктуру вирівнюють рівень життя у всіх регіонах.

До інструментів регіональної підтримки поряд з іншим належить й інвестування в охорону навколишнього середовища. Пільгове кредитування у межах спеціальних федеральних програм надається інвестиційним проектам з очищення водогонів, утилізації відходів, очищення повітря, економії електроенергії.

Таким чином від 24 до 37 відсотків інвестицій надходять у вигляді засобів, спрямованих на розвиток інноваційних технологій [3, с. 17].

Успіх МСП на ринку залежить від того, як використовуються найсучасніші технології, наприклад зв'язку та передачі інформації. Тому у створених по всій країні навчальних та технологічних центрах проводяться консультації, що охоплюють цю сферу діяльності.

Для малих та середніх підприємств інновації є необхідною умовою створення конкурентної переваги, у першу чергу, також на ринках Німеччини. Ступінь конкуренції є дуже високий, і далеко не всі нові підприємства, засновані у Німеччині, є успішними. Наприклад, за даними бонського Інституту дослідження малих та середніх підприємств у 2005 році з 496 тис. новозаснованих підприємств змогли вижити лише 54 тис. Тому згадана стратегія передбачає надання на початковій стадії підтримки малим підприємствам, що дотепер або не здійснювали інвестиції в інновації або здійснювали їх у недостатньому обсязі [5, с. 20].

У Німеччині існує розгалужена мережа інститутів сфери науково-дослідних і дослідно-конструкторських розробок. До їхніх замовників належать не лише великі, а й малі та середні підприємства. До цієї мережі належать, наприклад, інститути товариства Фраунгофера або Товариства Макса Планка. Слід зазначити, що у час економічної світової кризи обсяг замовлень не лише не скоротився, а навіть зріс. Це пояснює наміри німецьких підприємств виходити на ринок із новими інноваційними розробками.

Загалом у Німеччині існують більше як 200 інноваційних центрів, які об'єднані в союз німецьких технологічних та засновницьких центрів ADT [6, с. 127].

Встановленню партнерських зв'язків між німецькими та зарубіжними підприємствами сприяють консультації із загальних питань експортних операцій, що проводяться такими організаціями, як торгово-промислова палата та професійні союзи, а також зовнішньоторговельні палати та представництва німецької економіки. Державою субсидуються підприємства, які приймають участь у міжнародних ярмарках. Федеральний уряд гарантує покриття ризиків у країнах, які розвиваються, і у країнах із перехідною економікою шляхом прямих іноземних інвестицій у німецькі МСП за кордоном. Так, у рамках програми із підтримки за кордоном, можуть бути надані кредити для фінансування німецьких інвестицій у країнах Центральної та Східної Європи.

Висновки. Охарактеризовано модель підтримки підприємництва у Німеччині та ідентифіковано основні механізми регулювання підприємницької

діяльності, основними з яких є: спрощення процедури успадкування підприємств і сплати за це податку зі спадщини; зменшення податкових ставок; політика соціальних гарантій; формування загальнодоступної та економічно доцільної інфраструктури; підтримка розповсюдження нових технологій, надання інформації щодо нових технологій, а також фінансування з державного бюджету економічних та технічних консультацій та заходів з підвищення кваліфікації співробітників та керівників підприємств; сприяння інвестиційній активності (більше як 500 програм федерального та регіонального значення); підтримка громадських організацій на муніципальному рівні; допомога у формуванні початкового капіталу; підтримка регіональних науково-дослідних, природоохоронних програм; кредити підприємцям-початківцям; спеціальні державні консультаційні програми із загальних питань експортних операцій.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Факти про Німеччину / пер. з нім. В. Шелест. – Франкфурт-на-Майні : “Зоцететс-Ферлаг”, 2008. – 192 с.
2. Almus M. Die Auswirkungen öffentlicher Gründungsförderung auf das Überleben und Wachstum junger Unternehmen / Matthias Almus, Susanne Prantl. – Mannheim : Zentrum für Europäische Wirtschaftsforschung GmbH, 2001. – 31 s.
3. Engel Ch., Heichlinger Al. Regionale Verwaltungen auf dem Weg nach Europa: eine Studie zu den Instrumenten und Praktiken des Managements von “Europa“ in ausgesuchten Regionen. EIPASCOPE, 2002. – 46 s.
4. Finanzierung des Mittelstandes von neuen Herausforderungen. Basel II; Referate eines Symposiums des Wissenschaftlichen Beirats der Gesellschaft für Öffentliche Wirtschaft und des Instituts für Betriebswirtschaftslehre. – Baden-Baden : Nomos, 2003. – 103 s.
5. Kobyschew A. Innovationen in der Industrie. Einige Besonderheiten der deutschen Betrachtungsweise / A. Kobyschew // Inwent. Journal. – 2010. – № 2+3. – S. 20–23.
6. Klangt H. Das internationale Gründungsklima. Neun Länder im Vergleich ihrer Rahmenbedingungen für Existenz- und Unternehmensgründungen / Heinz Klandt, Erdme Brüning. – Berlin : Dunker und Humbolt GmbH, 2002. – 401 s.
7. Mittelstand in Deutschland. Stiefkind der Wirtschaftspolitik / Leitung : Alex Rhein. – Köln : Deutscher Instituts-Verlag GmbH, 2004. – 28 s.
8. Reichard Ch. Der Öffentliche Dienst im Wandel der Zeit : Tradierte Probleme, aktuelle Herausforderungen und künftige Reformperspektiven / Christoph Reichard, Eckhard Schröter // Der moderne Staat. – 2009. – S. 17–37.
9. Regulierungsrecht. Herausgegeben von Michael Fehling und Matthias Ruffert. – Tübingen : Mohr Siebeck, 2010. – 1251s.
10. Schorlemmer I. Erfolgreicher Bürokratieabbau in den Ländern. Ziele – Akteure – Verfahren. – Berlin : Logos Verlag, 2006. – 138 s.
11. Schorn M. Bürokratiekostenabbau : Die Illusion des Unpolitischen in : Gesätzfolgenabschätzung in der Anwendung. Perspektiven und Entwicklungstendenzen. Band 48./ Stephan Hensel / Kilian Bizer / Martin Führ / Joachim Lange (Hrsg.). – Baden-Baden: Nomos, 2010. – S. 99 – 109.
12. Schwarze J. Das Verwaltungsrecht unter europäischem Einfluss: Zur Konvergenz der mitgliedstaatlichen Verwaltungsrechtsordnungen in der Europäischen Union / Hrsg. J. Schwarze. – Baden-Baden : Nomos Verl, 1996. – 846 s.
13. Weber M. Wirtschaft und Gesellschaft. Grunlage der vertsehenden Soziologie. Studienausfgabe. 5. rev. Aufl. – Tübingen : Mohr Siebeck, 1980. – 398 s.
14. Werner F. Abbau bürokratischer Hemmnisse bei Existenzgründungen und – übernahmen. Untersuchung im Auftrag des Bundesministeriums für Wirtschaft und Technologie / Werner Friedrich, Hubert Kranz, Michael Schorn. – Kerpen : Wirtschaft und Sozialforschung, 2003. – 173 s.
15. Ziekow Jan. Möglichkeiten zur Verbesserung der Standortbedingungen für kleinere und mittlere Unternehmen durch Einleitung von Genehmigungsfiktionen / Jan Ziekow, Jo Saurer // Zeitschrift für Gesetzgebung. –2008. – № 4. – S. 413 – 414.

*Рецензенти: Багмет М. О. – д.і.н., професор;
Сорока С. В. – к.політ.н.*